

DESTABILISERENDE STEMME

Om forhandlingen af dansk kulturel erindring i Kim Leine og Iben Mondrups grønlandstrilogier

Af *Emilie Dybdal*

Den 3. juli 2021 markerede 300-året for missionæren Hans Egedes ankomst til Grønland og med den starten på Danmarks kolonisering af landet. Dagen skulle have været fejret med fest og royalt besøg i Nuuk, og landets største kommune, Kommuneqarfik Sermersooq, havde sat knap tre millioner kroner af til markeringen af jubilæet. I lyset af tidens diskussioner om forholdet mellem Danmark og Grønland blev festlighederne dog aflyst, kommunalbestyrelsen trak pengene tilbage,¹ og i stedet blev der opfordret til refleksion over de to landes forbundne historier.² Som en forløber for dette blev Hans Egede også genstand for stor debat i sommeren 2020, da statuen af ham, først i Nuuk og siden i København, blev overhældt med rød maling, og ordet "decolonize" blev skrevet med spraymaling tværs over soklen.³ Aktionen havde klare tråde til Black Lives Matter-bevægelsen i USA og satte således Hans Egede og Danmarks engagement i Grønland i forbindelse med grusomme historier om slaveri og kolonialisme.

1 De knap tre millioner kroner skal i stedet bruges på bl.a. en fejring af 300-året for grundlæggelsen af Nuuk, som vil finde sted i 2028 (Pedersen, 2021).

2 Som Kirsten Thisted ved flere lejligheder (fx 2016 og 2021) har gjort opmærksom på, er det bedre at tale om Danmark og Grønlands *forbundne* historie end *fælles* historie; de to lande står i for forskellige positioner og har for forskellige oplevelser til, at ordet fælles er adækvat.

3 Aktionen førte desuden til en afstemning blandt borgere i Kommuneqarfik Sermersooq om, hvorvidt statuen i Nuuk skulle blive stående eller tages ned. Ud af de godt 23.000 stemmeberettigede stemte 921 for at beholde statuen, mens 600 ønskede, at den skulle fjernes (Hyldal, 2020). Monumentet står således stadig på højdedraget i Nuuk. For en aktuel diskussion af Hans Egede, både som missionær og symbol, se i øvrigt Rydstrøm-Poulsen, Reimer & Lauritsen, 2021.

Eksemplerne ovenfor er bare to blandt mange, som viser, at forholdet mellem Danmark og Grønland netop nu er til forhandling: Mens den dominerende historie længe har lydt, at dansk kolonialisme var human og nænsom – ja, nærmest ikkeeksisterende⁴ – og at danskerne i Grønland handlede ud fra devisen *til gavn for Grønland, til ære for Danmark* (Thisted, 2021, s. 12-13), pibler det i dag frem med andre fortolkninger, som sætter Danmark i et alt andet end næstekærligt og glørværdigt lys. Med en betegnelse fra Sharon Macdonald (2009) er den koloniale fortid blevet *difficult heritage* – en svær arv, vi må forholde os til. Forhandlingerne finder sted i mange fora og på mange niveauer: i politiske arenaer, i forskning, faglitteratur og film – og ikke mindst i skønlitteraturen. Siden selvstyrets indførelse i 2009 er der udgivet en gevaldig mængde især *dansk* litteratur om Grønland – hvad vi også kan kalde *dansk grønlandslitteratur*⁵ – og karakteristisk for denne er, at den ofte indtager en kritisk position over for de danske aktiviteter i Grønland og stiller spørgsmål ved, hvordan vi kollektivt skal erindre den koloniale arv. Som Kirsten Thisted (2023) argumenterer for, kan man se den aktuelle opblomstring af dansk grønlandslitteratur som del af et nationalt *erindringsarbejde* (jf. Kuhn, 2000): en aktiv bearbejdelse af fortiden og den kulturelle erindring om dansk kolonialisme i Grønland.

To forfattere, der i høj grad inviterer til et sådant erindringsarbejde, er Kim Leine og Iben Mondrup: Begge har udgivet en række romaner, som tager livtag med den danske tilstedeværelse i Grønland, og som åbenlyst ønsker at problematisere den førnævnte fortælling om Danmarks nænsomme, nærmest ikke ek-

4 Man taler sommetider om en såkaldt *nordisk* eller *skandinavisk exceptionalisme*: en forestilling om, at der fra disse landes side ikke var tale om egentlig kolonialisme, og at aktiviteterne på ingen måde tåler sammenligning med fx England, Frankrig og Belgiens, der var både brutale og storstilede. Se fx Fur, 2013; Körber, 2021; Loftsdóttir & Jensen, 2016.

5 *Dansk grønlandslitteratur* forstås her som litteratur om grønlandsk relaterede emner skrevet af danske forfattere – modsat *grønlandsk litteratur*, som fortrinsvis skrives på grønlandsk af grønlandske forfattere (jf. Thisted, 2013, s. 296). Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at de to kategorier ikke altid lader sig skille så let i praksis. For en diskussion af begreberne se Dybdal, 2021 og Thisted, 2013.

sisterende kolonialisme samt idéen om, at danskerne altid handlede uegennyttigt og for grønlandernes bedste. Hos Leine gælder det især trilogien *Profeterne i Evighedsfjorden* (2012), *Rød mand/Sort mand* (2018) og *Efter åndemaneren* (2021), som kaster et kritisk blik på selve koloniseringen, og for Mondrups vedkommende er det særligt trilogien *Tabita* (2020), *Vittu* (2022) og *Bjørn* (2023), i hvilken hun belyser problematiske adoptioner af grønlandske børn i 1960'erne. Begge trilogier deltager således i forhandlingen af den kulturelle erindring på et tematisk plan, men de gør det også, vil jeg mene, på et formelt plan. Fælles for romantrilogierne er nemlig en flerhed af udsigelsespositioner, hvorigennem læseren får indsigt i en række – ofte polemiske og modstridende – holdninger til Danmarks engagement i Grønland. Endvidere er flere af disse udsigelsespositioner baseret på ikke bare dansk, men også grønlandsk kildemateriale, hvilket yderligere kan komplicere fortællingen om Danmark som den nænsomme kolonimagt og tildele grønlandske aktører en større agens.

Og netop denne flerstemmighed, både med hensyn til udsigelse og kildemateriale, er omdrejningspunkt i nærværende artikel, hvor jeg med fokus på Leines *Rød mand/Sort mand* og Mondrups *Tabita* vil vise, hvordan romanerne er med til at forhandle den danske kulturelle erindring om Grønland. For at illustrere dette vil jeg indledningsvis gøre kort rede for forholdet mellem dansk grønlandslitteratur, kulturel erindring og udsigelse, hvorefter jeg tager hul på artiklens hoveddel, nemlig tekstanalyserne; først af Leines roman, dernæst af Mondrups. Til sidst vil jeg reflektere over, hvordan Leine og Mondrups trilogier adskiller sig fra ældre værker, og argumentere for, at de bør læses i lyset af tidens dekoloniale strømninger. Men først altså et kort blik på dansk grønlandslitteratur og dens plads i erindringskulturen.⁶

6 Artiklen er skrevet i relation til det kollektive forskningsprojekt *Mellem stolthed og skam: Postkoloniale genforhandlinger af Grønland som en del af dansk kultur* finansieret af Augustinus Fonden.

Dansk grønlandslitteratur, kulturel erindring og udsigelse

Ser man i de danske litteraturhistoriebøger, vil man hurtigt opdage, at Grønland ikke fylder meget, hverken når det gælder grønlandske forfattere eller danske forfattere, der skriver om Grønland; der er i det hele taget et (post)koloniale fravær i den danske litteraturhistorieskrivning, som kun i få tilfælde har inkluderet værker fra eller om de tidligere kolonier.⁷ Langt størstedelen af den danske grønlandslitteratur er derfor ikke blevet en del af den institutionaliserede litteraturhistorie – og heller ikke den formaliserede erindringsmæssige kanon, som Aleida Assmann (2008) omtaler i sin toneangivende skelnen mellem kanon og arkiv. Alligevel står skønlitteraturen stærkt i den danske erindringskultur om Grønland: Siden B.S. Ingemanns *Kunnuk og Naja eller Grønlænderne* fra 1842 har Grønland været et fast tema i dansk litteratur (Thisted, 2003), mange af bøgerne er blevet læst vidt og bredt, og de er blevet brugt til at reflektere over forholdet mellem Danmark og Grønland. Eksempelvis har i sin tid vældig populære forfattere som Peter Freuchen, Jørn Riel og Peter Høeg på forskellig vis problematiseret koloniseringen af Grønland og dens lange, komplekse efterspil, ligesom socialrealistiske værker af Jacob Bech

7 Flere har påpeget det (post)koloniale fravær i dansk litteraturhistorieskrivning, fx Hans Hauge, der for 20 år siden noterede, at "groft sagt findes imperiet [...] ikke i dansk litteraturhistorie" (2001, s. 372), og at "dansk litteraturhistorie tænker ikke på Grønland" (2004, s. 237). For nylig har han og Bergur Rønne Moberg videre bemærket, at "dansk (og norsk) litteraturhistorie har marginaliseret kolonierne" (2023, s. 326), ligesom Sine Jensen Smed har problematiseret "det manglende koloniale perspektiv i dansk litteraturhistorieskrivning" (2019, s. 29). At det koloniale ikke fylder meget i de danske litteraturhistorier, er der formentlig flere årsager til: for det første, at Danmark jf. ovenstående ikke har set sig selv som nogen egentlig kolonimagt – og for det andet, at litteraturhistorieskrivningen ofte har været et indadvendt nationalt foretagende med klare grænser. Derudover har det genremæssige givetvis også spillet en rolle: Foruden romaner, noveller, digte og dramatik er en del af litteraturen fra og om de tidligere kolonier skrevet i grænsegenrer såsom rejseberetninger, myter, skrøner og dokumentarhybrider eller slet og ret betragtet som populærlitteratur og derfor gerne udeladt af litteraturhistorierne.

Nygaard og Jørgen Liljensøe har tegnet et uskønt billede af danskerne færd i Grønland.⁸

Det kritiske blik i dansk grønlandslitteratur er således ikke nyt, og det er for så vidt heller ikke enestående for Leine og Mondrup, at de benytter sig af en flerhed af fortællesituationer og inddrager grønlandske stemmer. Alligevel vil jeg argumentere for, at netop det flerstemmige er karakteristisk for de to trilogier, og at det er et betydningsfuldt litterært virkemiddel, der kan bidrage til at skabe den debat, som forfatterne åbenlyst ønsker: Ved at veksle mellem flere fortællere og fokaliseringer inviteres læseren til at forholde sig til de mange, ofte forskellige og ambivalente perspektiver, og samtidig er det muligt for forfatteren at kritisere, udstille og gøre opmærksom på divergerende fortolkninger af den kollektive fortid. Et sådant potentiale ved det multiperspektiviske ser også Birgit Neumann, der netop fremhæver, at "through a multi-perspectival expansion of the remembered world, fictions of memory can design a panorama of co-existing collective memories: Shared interpretations of the past, but also incompatible memories of the shared collective past, become visible" (2008, s. 339). På lignende vis påpeger Astrid Erll, at "literary works can display and juxtapose divergent and contested memories and create mnemonic multiperspectivity" (2011, s. 150-151). Og det er netop en sådan 'mnemonisk multiperspektivitet', hvor forskellige erindringer medieres og støder sammen, der er til stede i de seks værker i de to trilogier; klarest udfoldes det dog hos Leine – især i *Rød mand/Sort mand*, som det nu skal dreje sig om.

Kakofoni og koloni – Kim Leines Rød mand/Sort mand

I *Rød mand/Sort mand* befinder vi os i den fjerne fortid, nærmere bestemt 1728. Den danske konge, Frederik 4., har besluttet at sen-

8 For en redegørelse af dansk grønlandslitteratur fra B.S. Ingemanns *Kunnuk og Naja eller Grønlænderne* (1842) til Peter Høegs *Frøken Smillas fornemmelse for sne* (1992) se Thisted, 2003. For en behandling af Liljensøes socialrealistiske arbejderroman *Barakkerne* (1977) se Dybdal & Grønlund, 2020.

de et skib til Grønland for at udvide koloniseringen, styrke kongeriget og omvende de hedenske grønlandere til kristne danskere. Med på skibet er blandt andet 24 tugthusfanger og prostituerede, som efter et bunkebryllup nu skal være de første indbyggere i den nye koloni, Godthåb. At det ikke går helt så let, aner vi dog i bogens prolog, der starter fire år forinden. Her præsenteres vi nemlig for fortællingens grundlæggende konflikt, som udspiller sig mellem den grønlandske åndemanager Aappaluttoq (rød mand) og den dansk-norske præst Hans Egede (sort mand): Da Aappaluttoqs søn, Paapa, er blevet alvorlig syg, er Aappaluttoq nødsaget til at sætte ham i pleje hos Egede og hustruen Gertrud Rasch i håbet om, at de kan helbrede ham. Modvilligt tager præsteparret imod den svækkede dreng, men da han et par måneder efter er kommet sig – og kristnet og nu hedder Frederik Christian – nægter Egede at give ham tilbage til Aappaluttoq. Dette udvikler sig til en omfattende strid om drengens skæbne og i videre forstand om Grønlands ditto: Skal drengen være dansk eller grønlandsk, kristen eller hedensk – er det muligt at være begge dele, og hvem har egentlig retten til at bestemme? Aappaluttoq er ikke i tvivl; han ser for sig ”to dele der aldrig kan samles. Rød mand/Sort mand” (Leine, 2018, s. 16).

Fortælleteknisk er romanen i høj grad præget af mnemonisk multiperspektivitet: Igen og igen, nærmest kakofonisk, skiftes mellem forskellige fortællesituationer, og historien udlægges således, som den opfattes af både åndemanageren Aappaluttoq, præsten Hans Egede, den omvendte søn Paapa alias Frederik Christian, kongen af Danmark, guvernøren Claus Enevold Pors, skøgen Sise, den rablende Titia og mange flere. Med Svend Skrivners ord kan man ”betragte romanen som et forsøg på fiktivt at rekonstruere historiske menneskers erfaringsverden, sådan at hvert enkelt menneskes perspektiv repræsenterer en sandhed [i Gadammers forstand] om kolonisationsprocessen” (2019, s. 43). Vigtigt er dog at bemærke, at disse ’rekonstruktioner’ altid er et produkt af nutidens fortolkningsrammer (Erl & Nünning, 2006, s. 11-12) – i dette tilfælde det igangværende erindringsarbejde. Det handler derfor ikke så meget om at forsøge at *gengive* eller *finde frem til*, hvad

disse historiske personer *rent faktisk* måtte have tænkt, men mere om, hvordan vi i dag vælger at erindre dem og deres holdning til projektet i Grønland.

Efter Aappaluttoqs udlægning af fortællingens centrale konflikt i prologen samles udsigelsen omkring Kong Frederik 4. For ham er erobringen af Grønland et strategisk prestigeprojekt – en mulighed for at veje op for tabet af Skåne et halvt århundrede forinden og sikre ham et gyldent eftermæle. Dette ser vi i en række passager med indre fokalisering, fx:

Måske er der guld deroppe [...]. Egede synes at antyde det. Måske også sølv og kobber og jern. Ufattelige rigdomme. Skibslast efter skibslast med ædle metaller. Hvis jeg er heldig, vil jeg blive husket som kongen der bragte landets økonomi på fode og gjorde Danmark stort igen. (Leine, 2018, s. 23)

Et lignende potentiale ser den nyudnævnte guvernør Pors, der stolt forklarer husholdersken Titia og skøgen Sise, at "jeg skal selv være en slags konge, forstår I. Konge af Grønland! Det kan I fortælle jeres børnebørn" (s. 36). For Pors er Grønland et blankt lærred – et uopdaget land forbundet med eksotisme og eventyr:

Pors holder en længere tale som Sise ikke forstår meget af, men det er noget med at de skal være de første indbyggere i et nyt land, et smukt land, større end Norge, ufatteligt stort og rigt, og der skal være garnisoner, slotte og byer, tusinder af mennesker, hundredtusinder, men vi, siger han, vi er de første, vi er pionererne, vi er en slags argonauter, der nu drager ud på dette togt. (s. 44)

Fokaliseringen er Sises, og selvom hun ikke forstår, hvad Pors fabler om, sættes hans udsagn interdiskursivt i forbindelse med nogle i samtiden herskende forestillinger om Grønland som et åbent, tomt, mere eller mindre ubeboet land klar til at tage imod den vestlige civilisation. Ydermere peges intertekstuelt mod my-

ten om argonauterne: en fortælling om græske helte, der drog på et farefuldt togt med skibet Argo – præcis som Pors forestiller sig, at han skal være heltmodig eventyrer på polarekspedition tværs over Atlanterhavet. Imidlertid er romanens holdning slet skjult, og Pors' megalomane forestillinger beskrives med en stærk sarkasme. Fx her, hvor Pors stolt skuer ud over sit nye rige:

Han kommer udenfor, står på klippegrund og spejder ud over kolonien. Mit rige, tænker han. Imperium Danias yderste provins [...]. Gud ved om de romerske feltherrer følte sig lige så fortabte som ham på deres udposter, for eksempel Britannia? Næppe. [De vendte] hjem og blev udnævnt til senatorer, levede et slaraffenliv i toga og varme bade. Det kan jeg stadig nå, tænker han. Gehejmeråd for eksempel. Jeg er ikke gammel endnu. Men senator lyder nu bedre. (s. 170)

For Hans Egede drejer det sig først og fremmest om missionsgerningen: "De indfødte skal kristnes, derefter skal de gamle nordmænd på østsiden af landet findes og reformeres til den evangeliske tro" (s. 85). Et udsagn som dette skriver sig ind i fortællingen om Danmark som den gode kolonimagt: som giveren af kristendommen og sjælelig frelse. Alligevel afsløres en vis eksotisme og ligefrem egoisme i præstens forestillinger om Grønland, fx da det berettes om, hvordan han og hustruen endte i Grønland:

De fik besøg af Gertruds bror fra Bergen, Niels. Han havde været styrmand på nogle rejser til Grønland. Han fortalte om landet. I Hans' ører lød det som væk. Rigtig væk. Det er der Gud vil have mig hen, tænkte han. Det er Grønland der er min kaldelse! (s. 485)

På den måde bliver Grønland, ikke helt ulig, hvad vi så hos Pors, et mulighedernes land – det middel, som skal redde Egede ud af det dødvande, han er endt i hjemme i Norge, hvor forholdet til faren længe har været skrantende, og Egede hellere ville have studeret jura end teologi (s. 485)! Idéen om Grønland som et sted,

hvor fejlslagne danskere (og nordmænd) kan rejse til og pludselig løse deres problemer, er en veletableret trope, der går helt tilbage til Henrik Pontoppidans *Isbjørnen* fra 1887 – og i øvrigt også danner grundlag for Leines *Profeterne i Evighedsfjorden* fra 2012.⁹

Mens Frederik 4., guvernør Pors og Hans Egede – i hvert fald indledningsvis – er begejstrede og tilslutter sig idéen om Danmarks ærefulde hverv i Grønland, møder vi en anderledes kritisk stemme hos kirurgen Christian Kieding. Med sit naturvidenskabelige, rationelle og lægefaglige blik *skærer* han gennem de førnævntes eventyrlige (vrang)forestillinger og ser, hvor grelt det egentlig står til. I en række afsnit centrerer fortælleforholdet således om kirurgen, og her læser vi den ene revsende beskrivelse efter den anden: Guvernøren er ”som hentet lige ud af komediehuset” (s. 89), og sygdommene siver rundt i den uhumske koloni:

Det er som en vision fra helvede der møder mig hver dag når jeg går ned i mandskabshuset. De syge ligger på briksene, nogle af dem flere på hver briks, mænd og kvinder i én rodebunke. Mange er bevidstløse. Der udånder folk hver anden dag. (s. 130)

Hele foretagendet er ifølge Kieding slået fejl, og end ikke de mest basale ting er der taget højde for. For eksempel har ingen instrueret kolonisterne i, hvordan man begår sig i det arktiske miljø; mens de indfødte grønlændere brænder spæk i deres gloende svedehytter, står det anderledes til hos europæerne: ”Vi fyrer med byggematerialer, hvilket svarer til at pisse i bukserne for at holde sig varm. Alle fryser, alle er gennemkolde, alle hoster. Flere har søgt husly hos de vilde i hvis huse der er kvælende varmt” (s. 96).

Den håbløse administration og ditto mandskab udstilles ydermere i en tragikomisk passage atter fortalt af Kieding: Da han opdager, at der ingen latrin er i mandskabshuset, går han til ser-

9 Også for Pors, kirurg Kieding, proviantforvalter Fleischer, præst Lange og eventyrer Jochumsen er Grønland en form for tilflugtssted – et blankt kanvas, en ny begyndelse, som måske kan veje op for nederlagene derhjemme.

gent Kinch for at kræve problemet udbedret. Kinch har dog ikke i sinde at gøre noget – det kan de vel selv klare – og i stedet må Kieding gå videre til kommandant Landorph. Heller ikke her er der nogen hjælp at hente, og Kieding sendes uforløst rundt i det administrative system: først til underofficererne, så til Pors og dernæst til proviantforvalter Fleischer, indtil han langt om længe ender hos Rasch, som indvilger i at hjælpe (s. 131-138). Hverken det administrative eller helt basalt sanitære fungerer således for de europæiske kolonister, og det glørværdige eventyrland med garnisoner og slotte, som Pors fablede om, er mildest talt svært at få øje på.

Et anderledes overtag har den grønlandske åndemanager Aappaluttoq, hvortil romanens mest interessante udsigelse også knytter sig: Ikke bare repræsenterer han en stærk inukstemme; han er også en narrativ *trickster* – eller hvad John McLeod kalder en *unruly voice* (2010, s. 190). Med de messende ord "Jeg er Aappaluttoq" kan han nemlig mane sig selv frem og overtage narrationen, tilsyneladende lige når han ønsker det. Dette betyder blandt andet, at de europæiske fortællere afbrydes, hvilket er med til at destabilisere deres autoritet og udfordre idéen om, at kolonimagten altid har retten til at fortælle – og fortolke – historien.

I tråd med dette udfordrer Aappaluttoq også romanens ellers realistiske modus, da han kan frigøre sig fra sin fysiske gestaltning og svæve uhindret rundt – både i Grønland, i Danmark og sågar i kongens bukselomme. På den måde tilfører Aappaluttoq romanen en grad af magisk realisme, fx udtrykt i den indre fokuserede prolog:

Jeg er Aappaluttoq, Den Røde. Jeg kan rejse overalt [...]. Jeg har nemlig et hul, ikke fjærtehullet eller ædehullet eller et af de andre huller som man kan se, men et usynligt hul, og gennem dette hul kan jeg trække mig ind i mig selv, som en strømhvirvel der æder sig selv op, og så slipper jeg min ånd, min *tarniga*, ud så den flyver op mens jeg ligger bundet og bevidstløs tilbage på gulvet. (Leine, 2018, s. 11)

Foruden at svæve frit som en ånd kan Aappaluttoq materialisere sig i en mystisk benfigur, som Hans Egede har sendt hjem til kongen i Danmark. Denne figur – ”en slags djævel, som en vildmand har fremstillet” (s. 22) – har en voldsom tiltrækningskraft på Frederik 4.: ”Af en eller anden grund går han altid med den i lommen og tager den tit op og kærtegner knoglen der efterhånden er helt blankslidt” (s. 22-23). Benfiguren har, hvad man inden for den spekulative realisme kan kalde *charm* (Harman, 2005, s. 137), og har med Aappaluttoqs indblanding altså betydning for udsigelsen; eksempelvis i den følgende passage, der indledes med en heterodiegetisk fortæller, men pludselig skifter til en homodiegetisk med indre fokalisering forankret i figuren, altså Aappaluttoq: ”[Kongen] stiller benfiguren fra sig på sengebordet, men dronningen kan ikke lide den, den skræmmer hende, og hun smider den ned i skuffen. Nu ligger jeg i mørke. Nu vågner jeg” (Leine, 2018, s. 32).

At Aappaluttoq kan materialisere sig i denne benfigur, og at fokaliseringen følger med, betyder, at han og læseren har viden om hændelser uden for Godthåb, som kolonisterne ikke kender til. Det er derfor Aappaluttoq, der kan fortælle, at ”kongen [kun har] nogle timer tilbage her på jorden” (s. 311) og kort efter give grønlænderne besked om, at kongen er død – længe inden danskerne aner noget (s. 313). På lignende vis ved læseren, at Aappaluttoq har været i København kort inden den nye konge, Christian 6., trækker sin støtte til koloniprojektet, og da en grønlænder spørger Aappaluttoq, hvem det er, der ”hvisker kongen i øret når han ligger søvnløs og urolig om natten og tror han er alene med sig selv og sine tanker” (s. 331), er det svært ikke at tro, at Aappaluttoq har haft en finger med i spillet.

Den grønlandske åndemaner, rød mand, er således en trickster, som kan svæve ind og ud af narrationen, rundt i verden og skabe problemer for kolonisterne. Han er dog også en form for trickster, når det gælder synet på kristendommen og dermed det koloniale projekt:

Jeg har ikke noget imod at de er kommet her til landet, de kristne. Det er en god ting, tror jeg, for det er ikke nogen spøg at være vildmand, kan jeg godt sige jer. Noget skal der ske for at vi grønlændere kan få bedre levevilkår. Det er mere måden de kommer hertil på, og måden de er her på. Vi grønlændere er bedre kristne end dem, selv om vi ikke er døbt. (s. 12)

Aappaluttoq hilser med andre ord kristendommen velkommen – men han ønsker at dyrke den på sin egen hedenske måde. For Aappaluttoq er der ingen modsætning mellem hedenskaben og kristendommen: Han kan *både* være åndemaner og Abraham, der må ofre sin søn – hvilket han da også gør, da han på en af sine åndelige rejser skærer halsen over på ham (s. 399). Med den handling viser Aappaluttoq, hvad han allerede fortalte i prologen: "Når nogen dør, dør man selv [...]. Man skilles i to dele der aldrig kan samles. Rød mand/Sort mand" (s. 16). Som McLeod fremhæver, er "unruly voices [...] *always* deemed threatening to authority in the novel" (2010, 190), og dette er også tilfældet for Aappaluttoq: Hans uregerlighed udfordrer autoriteten i romanen med hensyn til både udsigelsesforhold, modus og holdning.

I sin korte læsning af romanen, som også har fokus på udsigelse, konkluderer Svend Skriver, at der i kraft af de mange stemmer skabes en "nærmest pointillistisk narrativ" (2019, s. 44). På den ene side er dette en meget rammende visualisering, idet de mange fortællesituationer netop udgør selvstændige prikker på et lærred, og det hele billede først viser sig, når stemmerne læses i hinandens sammenhæng. På den anden side risikerer en sådan analogi at forskønne det komplekse og i virkeligheden lidet skønne udtryk, som romanen har. Med en musikalsk betegnelse er værket snarere kakofonisk: fyldt med uharmoniske stemmer, der både skratter og skærer imod hinanden og destabiliserer den hidtil hegemoniske fortælling om Danmark som den gode og uegennyttige kolonimagt. En sådan fortælling udfordres også, om end på mindre kakofonisk vis, i Mondrups *Tabita*, som jeg nu vil vende blikket mod.

Adoption og asymmetri – Iben Mondrups Tabita

Mens handlingen i *Rød mand/Sort mand* altså er henlagt til den fjerne fortid i 1700-tallet, rykker vi med *Tabita* frem til 1960'erne – perioden lige efter, at den officielle kolonitid er ophørt.¹⁰ Det danske ægtepar Eva og Berthel har som en del af moderniseringsprojektet bosat sig i den vestgrønlandske by Upernavik, hvor Berthel er handelsbestyrer, og Eva er medfølgende hustru. Som *kiffaq* – eller hushjælp – har de grønlandske Abelone, og da hun pludselig føder en søn på gulvet i ægteparrets hjem, begynder problemerne at rulle. For Eva, der selv er barnløs, bliver mere og mere betaget af Abelones børn – og pludselig en dag sidder hun i en helikopter på vej mod Danmark med lille Vitus på skødet og Tabita på sædet ved siden af. Abelone har vistnok givet sin tilladelse, men nogen permanent adoption er hun tydeligvis ikke indforstået med.¹¹ Situationen bliver gradvis mere og mere betændt, og det hele eskalerer, da Eva finder ud af, at hendes mand, Berthel, havde en affære med Abelone i Grønland, og at Vitus er resultatet af denne. Drengen sendes væk på børnehjem, familien går i opløsning, og Tabita drejer til sidst nøglen om og stikker af – ud i natten. Romanen er på den måde en smertefuld fortælling om det komplekse og asymmetriske forhold mellem Danmark og Grønland – og som hos Leine bliver barnet et symbol på denne konflikt.

Fortælleteknisk er der også i denne roman tale om en multiperspektivisk narration, dog ikke på samme måde som i *Rød mand/Sort mand*: Mens fortælsituationen hele tiden skifter hos Leine, består *Tabita* af fire kapitler, som hver især har en heterodiegetisk fortæller med indre fokalisering; først følger vi den aldrende Rosine, dernæst hushjælpen Abelone, så handelsbestyrerinde Eva og til sidst hovedkarakteren Tabita. Berthel er også en central karakter i fortællingen, men nogen indsigt i hans indre får vi aldrig

10 Grønland fik ved grundlovsændringen i 1953 status af et dansk amt. I 1979 fik landet hjemmestyre, og i 2009 selvstyre.

11 I Grønland har adoption længe været en almen og udbredt social praksis, dog anderledes uformelt end i Danmark. Typisk sattes børn i pleje hos slægtninge, kontakten til de biologiske forældre blev som regel holdt, og adoptionen var ikke nødvendigvis permanent. Se fx Tróndheim, 2010.

– fokaliseringen ligger kun hos kvinderne.¹² Og netop kvinderne tildeles en ekstraordinær betydning i denne roman; også når det gælder kildematerialet. I sit takkeord nævner Mondrup nemlig seks kvinder, "som på hver deres måde har fortalt [hende] om deres opvækst i Grønland og Danmark" (Mondrup, 2020, s. 356). Fortællingen får derved en vis tyngde og autenticitet, idet hovedkarakteren Tabita altså er inspireret af faktiske, levede erfaringer. Dette viser ydermere en velvilje overfor at inddrage en større grønlandsk agens i fortællingen – hvilket også gør sig gældende i Leines *Profeterne i Evighedsfjorden*. Her er karakteren Berthel Jensen inspireret af den grønlandske kateket Peter Gundel, hvis dagbogsbreve er udgivet i *Jeg danser af glæde* (2004) og nævnes i Leines kommentar til sidst i romanen (2012, s. 526).¹³

I *Tabita* indledes fortællingen som nævnt med den aldrende Rosine – mor til Abelone, mormor til Tabita og Vitus – hvorefter udsigelsen centrerer om Abelone. Her får læseren indsigt i nogle af de ambivalenser og kompleksiteter, der præger forholdet mellem de danske og grønlandske karakterer. Magtforholdet er tydeligvis ulige: Ikke bare arbejder Abelone for det danske ægtepar; manden Berthel er også en *naalagaq*, det grønlandske ord for herre eller herremand – og Herre – som typisk blev brugt af grønlændere om danskere i Grønland. Og i Upernavik er Berthel virkelig en Herre, fx ved vi fra Abelones indre fokalisering, at "selvfølgelig bestemte han over hende, han bestemte over hendes mor og over hendes børn, ligesom han bestemte over de ansatte nede i butikken og fiskerne på stranden. Han bestemte over byen" (Mondrup, 2020, s. 59). På lignende, om end mere diskret, vis oplever vi også, hvordan Berthel tilfreds kan fortælle sin hustru, at Abelone "gerne vil fortsætte med sit arbejde allerede i morgen" (s. 43), selvom

12 Der er generelt en interesse for at skildre kvinder i ny dansk grønlandslitteratur – fx følger vi ikke Hans Egede, men hustruen Gertrud Rask i Margrethe Tjalves *Ileskrog* (2017) og Rask og datteren Petronelle i Linda Lassens *Håbets år* (2011).

13 For mere om forholdet mellem karakteren Berthel Jensen og kateketen Peter Gundel og i det hele taget kildematerialet i *Profeterne i Evighedsfjorden* se Thisted, 2015.

vi fra Abelones fokalisering ved, at hun havde i sinde at stoppe (s. 35).

Imidlertid er magtforholdet ikke helt så simpelt, og da læseren bliver bekendt med Abelone og Berthels affære, står det klart, at der i hvert fald i det tilfælde er tale om en gensidig udnyttelse: Berthel misbruger uden tvivl sin magt som *naalagaq*, når han lokker Abelone ned i kælderens foran fotografiapparatet og senere ind i sengen; han fascineres af hendes eksotiske ydre, iscenesætter hende som en stereotyp inuk med hårtop og perlekrans og får fra hende, hvad hans golde og neurotiske kone ikke kan give. Det er dog også tydeligt, at Abelone fascineres af Berthel og nyder den opmærksomhed, hun får: "Det kribler i hende for straks at løbe op efter perlerne" (s. 58).

At forholdet mellem Abelone og handelsbestyrerparret er ulige og komplekst, ser vi også i Abelones tanker om Eva. På den ene side er Abelone beæret over, at Eva lærer børnene dansk (s. 57), og hun er smertelig bevidst om det classeskel, der er de to imellem; eksempelvis oplever vi via den indre fokalisering, hvordan Abelone pludselig ser sig selv og sit grønlandske hjem udefra og fyldes med skam, da Eva træder ind i rummet: "Abelone takker, men ville ønske, fruene gik med det samme. Huset ser pludselig så nusset og klemt ud" (s. 32). Evas blotte tilstedeværelse er et forstyrrende element, og Abelone bliver med det samme selvbevidst; som så hun sig selv med Evas øjne.

På den anden side ved vi også fra udsigelsesforholdene, at Abelone og i videre udstrækning grønlænderne ikke *altid* er danskerne underdanige. I en håndfuld passager med slet skjult humor udstilles Eva nemlig som komplet hjælpeløs og *out of place* – ikke fjært fra, hvordan Leine portrætterede kolonisterne ovenfor:

Allerede et par dage efter [ankomsten til Upernavik] var fruene begyndt at gå på besøg rundt omkring i hjemmene. Hun havde taget husene fra en ende af. Man var bærede over danskernes visit, men kvinderne gjorde nar af fruene, når de bagefter fortalte om besøgene til hinanden. En gang var hun blevet tilbudt sællever og havde skåret en lille bid.

Kødet var trillet ned ad frakken, og hun havde været ved at kaste op. Kvinderne får lattertårer i øjnene, når de mindes det. (s. 36)

En større indsigt i Evas tanker og bevæggrunde får vi i næste kapitel, hvor fokaliseringen flyttes over på hende. Her bliver vi blandt andet bekendt med, at Eva trods sit bibelske navn og trods et brændende ønske om det ikke kan bære børn:

Hendes mave skal være tom for evigt. Et goldt område, hvor ingen frø kan spire; kun blodet vil samle sig der, som i en balje, for én gang om måneden at fosse ubrugeligt ud. Hun stryger over huden. Måske kan hun også begynde at holde af det underliv, som hun aldrig helt har følt som en del af sig selv. (s. 120)

Eva er således ufrugtbar og har et destruktivt forhold til sin krop, der ikke har skænket hende andet end mislykkede graviditeter (s. 204-205). Og dette, vil jeg mene, er en vigtig viden for læseren, da den kan *forklare* – men ikke nødvendigvis *retfærdiggøre* – Evas beslutning om at tage Abelones børn. Vi ved nemlig også, at hun i hvert fald indledningsvis har voldsomme samvittighedskvaler: "Hun lukker øjnene og mærker efter. Der er ingen glæde, bare en nagende tvivl. Så blev hun en, der stak af med noget, som måske ikke helt tilkom hende. To børn" (s. 142). Eva handler altså nok egoistisk og etisk forkert og påfører Abelone en stor smerte, men hun gør det ikke i ondskab. Faktisk er det sygeplejersken Louise, som overtaler Eva til at tage børnene og bekræfter hende i, at det er for alles bedste: "Hvis det overhovedet kan hjælpe dig, så tænk på, hvad alternativet ville være. Hvis ikke I tog dem, hvem skulle så?" (s. 113). Dette udsagn knytter an til fortællingen om Danmark som den gode, hjælpsomme kolonimagt, og Eva bliver da også overbevist om, at hun gør både Abelone og børnene en tjeneste (s. 115).

At man kan have en form for forståelse for Evas handling – hun er syg, barnløs og tydeligvis i psykisk ubalance – bliver dog sværere og sværere, jo længere fortællingen skrider frem. I Danmark bandlyser Eva alt, hvad der har med Grønland at gøre: Børnene må ikke tale grønlandsk, Tabitas viltre hår skal tæmmes, og alle pyntegenstandene – ”hundeselen, skydeslæden, sælskindene og fedtstenslampen og Berthels øvrige rariteter fra Upernavik” (s. 164) – gemmes væk, fortrænges, meget passende nede i kælderen. Eva tror, at hun kan slette Grønland fra sin egen såvel som børnenes bevidsthed, men da hun opdager nogle fotografier i kælderen, vender det fortrængte frygteligt tilbage: Det er Abelone, der er på billederne, og Eva indser nu, hvad der allerede blev varslet, da Berthel i starten af romanen klippede navlestrengen (s. 22), nemlig at han er far til Vitus.¹⁴ Som en form for hævn over Berthel og i ren og skær vrede brænder Eva fotoalbummerne, og hun proklamerer, at hun ikke længere vil have børnene. Fra den indre fokalisering ved vi, at Eva stadig kæmper med sin samvittighed – men altså ikke nok til, at den kan overvinde vreden og jalousien. Vitus sendes derfor på børnehjem, familien går i opløsning, og den frelserrolle, som Eva og Louise indledningsvis manede frem, er endegyldigt borte.

Hvor galt det går, ser vi i sidste kapitel, hvor fortælsituationen centrerer om Tabita. Den lille pige udsættes for utallige svigt af både Eva og Berthel, og det eneste, hun kan finde en form for tryghed i, er dukken Inuusaq – hvis hår hun maler sort som sit eget, og med hvem hun kan tale om forbudte ting – samt de billeder og erindringer, hun har i sit indre, hvor end ikke Eva kan fortrænge dem (s. 243). Og netop erindringerne spiller en stor rolle, idet de manifesterer sig i en række drømmesyn, hvorigennem Tabita kan forbinde sig med det, hun savner allermost: sin biologiske familie, Grønland og nærheden. Eksempelvis:

14 For mere om Evas fortrængning og objekternes betydning i romanen se Thisted, 2023.

Tabita gemmer ansigtet. Hun skælver, da hendes krop bliver løftet op. Duften af mælk er tung og sød. Med sine bløde læber snapper hun ud i luften. Uden at ville det begynder hun at smaske og får noget stoppet i munden, og smagen af fløde pibler ud på hendes tunge. Da hun kigger op, er det Abelones ansigt, hun ser, en rund og bleg måne, som et spejlbillede af hendes eget ansigt. Hun ser den korte hals og sin mors bløde skuldre, hun mærker Abelones gyngende kød og et blødt bryst i sin mund. (s. 265)

Tabita falder aldrig til i Danmark, hvor man skal sidde stille på stolen, rede sit hår og for alt i verden ikke virke grønlandsk, og det er i den forbindelse slående, hvordan flere af drømmesynene som ovenfor er præget af ekstrem sanselighed og kropslighed – de ting, som Eva med sin goldhed og distance ikke rummer.

Som Leines Paapa alias Frederik Christian bliver Tabita på både mikro- og makroniveau symbolet på spændingerne mellem Danmark og Grønland, og på lignende vis kommer hun også i klemme mellem de voksnes interesser: Mens Eva gør alt, hvad hun kan for at fordanske Tabita og styre hendes viltre hår og vilde temperament, forsøger Berthel i al hemmelighed at gøre hende til "[sin] egen grønlændertøs, [sin] lille kalaaleq" (s. 294). Han ønsker, at hun lader håret gro og på den måde manifesterer drømmen om den eksotiske Abelone, som han jo altså måtte efterlade i Grønland. Berthels både eksotisering og erotisering af Tabita bliver gradvis mere og mere ubehagelig og kulminerer på bogens sidste sider, hvor Berthel vil sove oppe i sengen hos Tabita. Fra den indre fokalisering ved vi dog, at Tabita har en plan, og en aften, inden det går grueligt galt, drejer Tabita nøglen om, låser Berthel inde og stikker af: "Hendes puls eksploderer i et galopridt, da hun styrter ned ad gangen og skrider i det lille tæppe, men så er hun endelig ude i natten. Med hælene hamrende i asfalten løber hun op ad Hans Rostgårdsvej" (s. 354). Romanen slutter således stærkt med Tabita, der ligesom Ibsens Nora (Thisted, 2023) bryder fri af dukkehjemmet – eller *danskerhjemmet* – og bevæger sig ud i det uvisse.

I artiklen "Memory as Remedy for Evil" (2009) advarer Tzvetan Todorov mod fortællinger, der trækker linjerne hårdt op mellem god og ond, helt og skurk, da disse ifølge ham ofte skaber uoverkommelige kløfter og derfor ikke kan bidrage til forsoning med traumatiske fortider – eller for at vende tilbage til Sharon Macdonald (2009): *difficult heritage*. I stedet for at fastholde skurken i en prædefineret, ensidig rolle bør vi ifølge Todorov prøve at forstå vedkommendes bevæggrunde: "We have to go a step farther and ask ourselves about the reasons that gave rise to the evil" (2009, s. 448). I nogen udstrækning kan *Tabita* ses som et forsøg på netop dette: Gennem den indre fokalisering får læseren kendskab til Evas ufrivillige barnløshed, hendes sorg og hendes store samvittighedskvaler. Alligevel er det svært ikke at sidde tilbage med en dårlig smag i munden til sidst, hvor både Eva og Berthel entydigt indtager rollerne som skurke – over for *Tabita*, der placeres i rollen som helt. I det hele taget arbejder romanen gerne med dikotomiske, og sommetider essentialistiske, kategorier: skurken vs. helten, de golde og beregnende danske kvinder vs. de frugtbare og godhjertede grønlandske kvinder, den dysfunktionelle adoptivfamilie vs. den kærlige biologiske familie. Mere ambivalent er det i *Rød mand/Sort mand*, hvor de kakofoniske udsigelsesforhold gør romanen anderledes centrumløs; nok skildres kolonisterne som egoistiske og inkompetente, men nogen klar skurk eller helt er svær at identificere.¹⁵ I den forbindelse er det også værd at bemærke, at Leines humoristiske, karnevalistiske modus giver et andet råderum og andre præmisser for at udfolde kritik.

Udgang

Mens Leine i *Rød mand/Sort mand* altså benytter sig af et væld af fortællere og fokaliseringer og på den måde giver et bredt indblik i koloniseringsprojektet, er det anderledes nært og smalt hos

15 I *Profeterne i Evighedsfjorden* finder vi dog en entydig skurk: missionær Oxbøl.

Mondrup, der zoomer ind på de enkelte familier og enkelte karakterer. En sådan nærhed og intimitet foranlediges blandt andet af romanens udsigelsesforhold, hvor der som tidligere nævnt er ét kapitel med indre fokalisering dedikeret til hver af de fire kvindeskikkelser. Fælles for forfatterne er dog, at de via romanernes flerstemmighed viser en række af de kompleksiteter, kontraster og forskellige holdninger, der er forbundet med Danmarks engagement i Grønland. I modsætning til romaner med én fikseret fortælsituation muliggør det multiperspektiviske, at både danske og grønlandske, glørværdige og smertefulde erindringer trækkes frem i lyset og diskuteres, ligesom det åbner for en højere grad af kombineret dansk og grønlandsk agens. Eksempelvis er det ikke uvæsentligt, at åndemaneren Aappaluttoq truer den danske autoritet, og at både Leine og Mondrup lader centrale karakterer basere på grønlandsk kildemateriale; her er ikke tale om subalterne stemmer gemt i teksternes *revner og sprækker* (jf. Bhabha, 1994) eller overhørte *kontrapunktiske* røster i romanernes margin (jf. Said, 1993), men åbenlys grønlandsk agens.¹⁶ Det er i samme ombæring relevant, at både Leine og Mondrup henter legitimitet og tyngde i deres personlige forhold: Begge har boet en betragtelig del af deres liv i Grønland og har fortsat nære relationer til landet. På den måde kan man sige, at trilogierne rummer en trefoldig mne-monisk multiperspektivitet, nemlig med hensyn til forfattere, ud-sigelse og kildemateriale.

Som tidligere nævnt er det ikke nyt, at dansk grønlandslitteratur er kritisk, og det er for så vidt heller ikke enestående, at Leine og Mondrup benytter en flerhed af fortællere og fokaliseringer og inddrager grønlandske stemmer. Imidlertid er graden af multiperspektivitet usædvanlig høj, ligesom i hvert fald to ekstra-tekstuelle forhold sætter de to forfattere i en særlig position: at de opnår stor litterær anerkendelse, og at de skriver sig direkte ind i tidens meget indflydelsesrige dekoloniale strømninger.

¹⁶ Man kan også notere, at begge romaner starter i Grønland og med en grønlandsk fokalisering, henholdsvis Aappaluttoqs og Rosines.

Hvad det første angår, kan man hæfte sig ved, at både Leine og Mondrups værker bliver anmeldt – ganske positivt – i landets førende medier, at der efterhånden findes en anelig mængde forskningsartikler om dem,¹⁷ og at især Leines *Profeterne i Evighedsfjorden* har modtaget flere betydningsfulde priser. Disse tæller blandt andre Nordisk Råds Litteraturpris og De Gyldne Laurbær, som begge blev tildelt i 2013.¹⁸ For Mondrups vedkommende fik hun i 2015 DR Romanprisen for *Godhavn* (2014), og begge forfattere har desuden modtaget en række arbejdslegater og hædersydelser for deres respektive forfatterskaber. På den måde nærmer Leine og Mondrup sig Aleida Assmanns institutionaliserede kanon, der altså ikke tidligere for alvor har været grønlandslitteraturen forundt; måske med undtagelse af Peter Høeg, der skrev sig ind i litteraturhistorien med sin internationale bestseller *Frøken Smillas fornemmelse for sne* (1992). Det er i den forbindelse svært at forestille sig en fremtidig dansk litteraturhistorie, som ikke inkluderer i hvert fald Leines *Profeterne i Evighedsfjorden*, både fordi den fik Nordisk Råds Litteraturpris, og fordi den slog hul på en ophedet debat om Grønlands status som tidligere dansk koloni og repræsentationen af den (se fx Kjærgaard, 2014).

Med hensyn til det dekoloniale kommer dette naturligvis til syne i romanernes vældig kritiske holdning til dansk involvering i Grønland som vist i analyserne, men også i en række paratekster: Fx gør Mondrup meget ud af at betone, at historien i *Tabita* ikke er hendes, men de grønlandske informanternes, ligesom hun samtidig med udgivelsen af romanen lancerede podcasten *Rejsen til det røde hus* (2020), hvori hun lader en af disse informanter, Kålánguak Absalonsen, fortælle sin historie.¹⁹ For Leines vedkommende har han ved flere lejligheder udtalt, at Grønland burde løsrive sig fra Danmark og erklære selvstændighed – gerne med det samme (fx Fejerskov, 2014) – og man kan også bemærke dedikationen

17 Der findes dog langt flere om Leines værker end Mondrups.

18 For en oversigt over de priser, Leine er blevet tildelt for *Profeterne i Evighedsfjorden*, se Handesten, 2020, s. 160-161.

19 Absalonsen har desuden efter denne artikels tilblivelse udgivet erindringsbogen *Lille* (2023), hvori hendes adoptionshistorie udfoldes.

i *Profeterne i Eoighedsfjorden: "Tilegnet Grønlands Hjemmestyre (1979-2009) og dets pionérer"* (Leine, 2012, s. 5). Handlinger som disse læner sig op ad nogle af grundidéerne bag dekolonisering, blandt andet et ønske om at *slette* eller *dekonstruere* de koloniale spor (Hiraide, 2021, s. 13-14). I det hele taget cirkulerer værkerne sammen med politiske diskussioner om løsrivelse, historiske udredninger, kommissioner og aktivistiske hændelser som den ved Hans Egede-statuen nævnt tidligere.

En sådan tagen del i det dekoloniale momentum adskiller Leine og Mondrup fra flere af de øvrige danske grønlandsforfattere, og sammen med det faktum, at deres værker vinder institutionaliseret anerkendelse, er der grobund for, at de får en langvarig, reel indflydelse på både dansk litteraturhistorie og dansk kulturel erindring. I hvert fald er der ingen tvivl om, at de er med til at destabilisere fortællingen om Danmark som den gode kolonimagt, der altid handlede nænsomt og for grønlændernes bedste.²⁰ Et væsentligt virkemiddel i denne problematisering er de mange ud-sigelsespositioner, hvor flere aktører kommer til orde, og forskellige fortolkninger af fortiden kan forhandles.

REFERENCER

- Assmann, A. (2008). Canon and Archive. I A. Erll & A. Nünning (red.), *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook* (s. 97-107). Walter de Gruyter.
- Bhabha, H.K. (1994). *The Location of Culture*. Routledge.
- Dybdal, E. (2021). Litteraturen rykker nordpå: Om Grønland i 10'ernes danske litteratur. *Passage*, 36(85), s. 115-128. <https://doi.org/10.7146/pas.v36i85.127978>.

20 Fortællingen om Danmark som Grønlands velgører udfordres også af andre aktører, fx den meget omtalte fagbog *Imperiets børn* (2021) af Anne Kirstine Hermann og ditto film *Twice Colonized* (2023) instrueret af Lin Alluna.

- Dybdal, E., & Grønlund, A. (2020). Bygder og barakker: Arbejdspladsen som konfliktzone i dansk grønlandslitteratur. *Passage*, 35(84), s. 35-47. <https://doi.org/10.7146/pas.v35i84.124935>.
- Erll, A. (2011). *Memory in Culture*. Palgrave Macmillan.
- Erll, A., & Nünning, A. (2006). Concepts and Methods for the Study of Literature and / as Cultural Memory. I A. Nünning, M. Gymnich & R. Sommer (red.), *Literature and Memory: Theoretical Paradigms – Genres – Functions* (s. 11-28). Francke.
- Fejerskov, J.M. (2014, 20. januar). *Kim Leine: Grønland burde erklære selvstændighed lige nu og her*. Ræson. <https://www.raeson.dk/2014/kim-leine-groenland-burde-erklare-selvstaendighed-lige-nu-og-her/>.
- Fur, G. (2013). Colonialism and Swedish History: Unthinkable Connections? I M. Naum & J.M. Nordin (red.), *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity: Small Time Agents in a Global Arena* (s. 17-36). Springer.
- Handesten, L. (2020). Litteraturpriser i Danmark. *Spring: Tidsskrift for moderne dansk litteratur*, (47), s. 154-182.
- Harman, G. (2005). *Guerrilla Metaphysics: Phenomenology and the Carpentry of Things*. Open Court.
- Hauge, H. (2001). Postkolonialisme. I J. Fibiger, G. Lütken & N. Mølgaard (red.), *Litteraturens tilgange: Metodiske angrebsvinkler* (s. 369-405). Gad.
- Hauge, H. (2004). Det grønlandske spøgelse: Peter Høegs Smilla. *Spring: Tidsskrift for moderne dansk litteratur*, (22), s. 237-255.
- Hauge, H., & Moberg, B.R. (2023). Postkolonialisme. I J. Fibiger & N. Mølgaard (red.), *Litteraturens tilgange* (s. 307-340). Hans Reitzel.
- Hiraide, L.A. (2021). Postcolonial, Decolonial, Anti-Colonial: Does it Matter? *New Voices in Postcolonial Studies*, (6), s. 10-15.
- Hyldal, C. (2020, 22. juli). *Afstemning om Hans Egede er slut: Flertal sømmer statue fast til fjeldtop*. KNR. <https://knr.gl/da/nyheder/afstemning-om-hans-egede-er-slut-flertal-s%C3%B8mmer-statue-fast-til-fjeldtop%C2%A0>.
- Kjærgaard, T. (2014, 28. marts). Succesroman hængt til tørre. *Weekendavisen*, s. 14-15.

- Kuhn, A. (2000). A Journey Through Memory. I S. Radstone (red.), *Memory and Methodology* (s. 179-196). Bloomsbury Academic.
- Körber, L.-A. (2021). Exceptionalisms and Entanglements: Legacies and Memories of Scandinavian Colonial History. I J. Bjerding-Hansen, T. Jelsbak & A.E. Mrozewicz (red.), *Scandinavian Exceptionalisms: Culture, Society, Discourse* (s. 183-204). Nord-europa-Institut der Humboldt-Universität, Berlin.
- Leine, K. (2012). *Profeterne i Evighedsfjorden*. Gyldendal.
- Leine, K. (2018). *Rød mand/Sort mand*. Gyldendal.
- Loftsdóttir, K., & Jensen, L. (red.). (2016). *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region: Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*. Routledge.
- Macdonald, S. (2009). *Difficult Heritage: Negotiating the Nazi Past in Nuremberg and Beyond*. Routledge.
- McLeod, J. (2010). *Beginning Postcolonialism*. Manchester University Press.
- Mondrup, I. (2020). *Tabita*. Politikens Forlag.
- Neumann, B. (2008). The Literary Representation of Memory. I A. Erll & A. Nünning (red.), *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook* (s. 333-343). Walter de Gruyter.
- Pedersen, S.H. (2021, 26. januar). *Nuuk dropper al markering af 300-året for Hans Egedes ankomst*. KNR. <https://knr.gl/da/nyheder/nuuk-dropper-al-markering-af-300-%C3%A5ret-hans-egedes-ankomst>.
- Rydstrøm-Poulsen, A., Reimer, G.A., & Lauritsen, A.N. (red.). (2021). *Tro og samfund i Grønland i 300-året for Hans Egedes ankomst*. Aarhus Universitetsforlag.
- Said, E.W. (1993). *Culture and Imperialism*. Random House.
- Skriver, S. (2019). Sort chok: Et konfliktscenarie i Kim Leines Rød mand/Sort mand. *Dansknoter*, 2019(1), s. 42-44.
- Smed, S.J. (2019). *Imellem verdener: Om mulatfiguren i 1830'erne og 1840'ernes danske litteratur om Vestindien* [ph.d.-afhandling]. Aarhus Universitet.
- Thisted, K. (2003). Danske Grønlandsfiktioner: Om billedet af Grønland i dansk litteratur. *Kosmorama*, (232), s. 32-67.

- Thisted, K. (2013). Hvis du fløjter efter nordlyset: Dansk grønlandslitteratur ved overgangen til selvstyret. I M. Bunch (red.), *Millennium: Nye retninger i nordisk litteratur* (s. 294-324). Forlaget Spring.
- Thisted, K. (2015). Imperiets genfærd: Profeterne i Evighedsfjorden og den dansk-grønlandske historieskrivning. *Nordlit*, (35), s. 105-121. <https://doi.org/10.7557/13.3428>.
- Thisted, K. (2016, 29. september). *Hadet i kroppen: Sprog, køn og tilhørsforhold i ny grønlandsk litteratur*. Nordic Women's Literature. <https://nordicwomensliterature.net/da/2016/09/29/hadet-i-kroppen-sprog-koen-og-tilhoersforhold-i-ny-groenlandsk-litteratur/>.
- Thisted, K. (2021). *Stemmer fra Grønland: Den danske koloni i 1920'erne*. Kristeligt Dagblads Forlag.
- Thisted, K. (2023). Fiktion, erindringsarbejde og forsoning: Om Astrid Saalbach: Der hvor du ikke vil hen og Iben Mondrup: Tabita som del af et dansk selvopgør med dansk kolonialisme i Grønland. *Edda: Nordisk tidsskrift for litteraturforskning*, 3(110), s. 182-195. <https://doi.org/10.18261/edda.110.3.4>.
- Todorov, T. (2009). Memory as Remedy for Evil. *Journal of International Criminal Justice*, 7(3), s. 447-462. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqp017>.
- Tróndheim, G. (2010). Grønlandsk adoption: Et vigtigt element i grønlandsk slægtskab. *Social kritik*, 22(123), s. 44-50.